

id est, herbam fullonum, vertunt. Ipse his qui peccant graviter ignis conflagans est, atque consumens: qui autem leviter peccata committunt, herba fullonum, ut lotis munditiam restituat, secundum **973** illud quod scriptum est in Isaia: *Lavabit Dominus sordes filiorum et filiarum Sion, et sanguinem emundabit de medio eorum, spiritu iudicii, et spiritu combustionis* (Isai. iv, 4). Qui sordes habent, spiritu iudicii indigent, ut laventur; qui sanguine pleni sunt, spiritu combustionis, ut sanguis qui in eis extrinsecus litus est, auferatur. Et se debet conflagans et emundans sicut argentum, ut secundum Ezechielem (Cap. xxi), quidquid in auro nostro et argento, id est, sensu et eloquio, ære, stanno, ferro, plumboque commixtum est, in camino Domini percoquatur, ut purum aurum romanet, et argentum. Unde et Dominus in Evangelio loquitur: *lynem veni mittere super terram, et quem [Al. quem volo ut ardeat (Luc. xii, 49); et purgabit filios Levi. Tempus est enim ut iudicium incipiat a domo Dei (I Petr. iv, 17)].* Et alibi scribitur: *A sanctis meis incipite* (Ezech. ix, 6). In filiis autem Levi: omnem sacerdotalem intellige dignitatem. Si autem sacerdotes purgandi sunt et colandi, ut purum aurum remaneat et argentum, quid de cæteris est dicendum? Qui cum emundati fuerint et colati, tunc offerent Domino iuxta sacrificia, et placebit sacrificium eorum, quod offerunt pro Juda, et Jerusalem, hoc est, pro his qui Dominum conflentur, et pacem ejus mente conspiciunt, sicut dies sapientis, et sicut anni antiqui; ut quomodo in principio placeverunt Deo, sic post peccatum et penitentiam placere incipiant; cum omni fuerint peccatorum sorde purgati. *Et accedam, inquit, ad vos in iudicio, et ego testis velox.* Quanta formido iudicii, cum ipse sit testis et iudex. Testis est autem cunctis maleficus et adulteris, hæc enim crimina perpetratur occulte, et ideo proferuntur in medium, ne diu lateant. Post maleficos ponuntur adulteri: post adulteros perjuri: post perjuros, qui calumniatur mercedem mercenarii, et nolunt reddere pro operis labore quod debent. Viduas quoque et pupillos, subauditur calumniantur, et opprimunt peregrinum et alienigenam, vel certe catechumenum, qui necdum in civitate Christi civis effectus est. Et si ista universa non fecerint, sufficit eis solum crimen ad penam, quod non timerunt Dominum. Nequaquam igitur levitatem esse peccata perjurium, et mercedem **974** reddere laboranti, et calumniari viduam et pupillam, et opprimere alienigenam et peregrinum: quæ maleficio, et veneficio, et adulterio comparantur. Hæc et juxta historiam, et juxta tropologiam intelligimus, ut quod eo tempore dicebatur ad principes Judæorum, nunc dicatur ad principes Ecclesiarum. Quodque sequitur: *Ego dominus et non minor, idcirco ponit, quia supra dixerat: ipse quasi ignis con-*

(a) Antea erat *confingimus, et primitias, et confingitis*: quæ verba Regim. ms. juxta Vulgatam castigat, *conficimus, et primitias, et conficistis*. Mox quoque legebatur, in horreum meum, pro quo Regim. ms.

flans, et quasi herba fullonum, ne putemus eum divinitus mutare naturam, quum pro nobis aut angelus, aut ignis, aut boarum nominatur.

(Vers. 6). *Et vos, filii Jacob, non estis consumpti. A diebus enim patrum vestrorum recessistis a legitimis meis, et non custodistis. LXX: Et vos, filii Jacob, non recessistis a peccatis patrum vestrorum, declinastis a legitimis meis, et non custodistis.* Supra dixerat: *Ero testis velox maleficus et adulteris, et perjurus, et ubi calumniatur mercedem mercenarii, viduas et pupillos, et opprimunt peregrinum, nec timerunt me, dicit Dominus exercituum. Justumque iudicem esse se dicens: quod non accipiat personam in iudicio, intulit: Ego Dominus et non minor.* Et est sensus: Vos per maleficia, et adulteria, et perjuriam, et calumnias, et violentiam quotidie mutamini, ego in iudicio nulla personarum varietate commutor. Cumque severum, et justum iudicem esse me fatear, o filii Jacob: tamen non estis tormentorum diversitate consumpti, juxta illud quod scriptum est in Jeremia: *Sine causa percussisti filios vestros, disciplinam non recepistis* (Jer. ii, 30): nec hoc nuper factis, nec semel, ut erroris mercedem, veniam, sed hereditariam habebis impietatem, ex diebus patrum vestrorum a legitimis meis recedendo, et non custodiendo quæ præcepi. Filios autem Jacob secundum *ἀντιγράψω* supplantatoris, et germani primitiva rapientis, qui non recedant a peccatis patrum suorum, et declinant a legitimis, et non custodiant quæ præcepta sunt, intelligamus eos qui in Ecclesia constituti non recedunt a vitis, et falsum sibi religionis Christianæ nomen assumunt.

(Vers. 7 seqq.) *Revertimini ad me, et revertar ad vos, dicit Dominus exercituum. Et dixistis in quo revertemur? Si affiget homo Deum quia vos confingitis me? Et dixistis: 975 quod (a) conficimus te? in decimis et primitivis. In [Vulg. Et in] penuria vos maledixit estis, et me vos conficistis, gens tota. Inferte omnem decimam in horreum, et sit cibus in domo mea, et probate me super hoc, dixit Dominus: si non aperuero vobis catarratas caeli, et effudero vobis benedictionem usque ad abundantiam. Et increpabo pro vobis devorantem, et non corrumpet fructum terræ [Al. vineæ] vestræ, nec erit sterilis vinea in agro, dicit Dominus exercituum. Et beatos vos dicent omnes gentes: eritis enim vos terra desiderabilis, dicit Dominus exercituum. LXX: Revertimini ad me, et revertar ad vos, dicit Dominus omnipotens. Et dixistis, in quo revertemur? Si supplantat homo Deum, quia vos supplantastis me? Et dixistis: in quo supplantavimus te? quia decimæ et primitiæ vobiscum sunt, et vos videntes respicistis, et me vos supplantastis [Al. supplantastis]: annus impletus est, et intulistis fructus in thesauros, et erit rapina in domibus vestris. Revertimini ergo in hoc, dicit Dominus omnipotens: Nisi aperuero vobis calarratas caeli, et intantum habet in horrea. Nos meum induximus post Victorium, quod verbum nedum in illo ms. sed neque in Hebraico aut Vulgata editione sit.*

effudero vobis benedictionem meam usque dum sufficiat, et dividam vobis cibos, et non disperdam fructum terræ vestræ, et non infirmabitur vinea vestra in agro, dicit Dominus omnipotens: et beatos vos dicent omnes gentes, quia eritis vos terra voluntaria, dicit Dominus omnipotens. Et in principio diximus, Malachi prophetam Ezram sacerdotem debere intelligi; omniaque qua in illius scribatur historia, in hoc quoque volumine contineri: et nunc dicimus, temporibus ejus et Neemæ (quos simul vixisse manifestum est) famem fuisse gravissimam, et ob famem seditionem, et pauperes rerum necessitate compulsos, filios suos et Filias, et omnem possessionem, universam substantiam vendidisse. Denique dicunt: *Filii nostri, et filiae nostræ multæ sunt nimis, accipiamus pro pretio eorum frumentum, et comedamus et vivamus. Et erant qui dicerent: Agros nostros et vineas, et domos nostras apponamus, et accipiamus frumentum in fame. Et tractus sum, inquit Ezras, nimis cum audissem clamorem eorum secundum verba hæc: cogitavi que 976 cor meum mecum, et increpavi optimales et magistratus* (Num. v, 2 seqq.), et reliqua; Famis igitur tempore annona charissimam, intantum, ut suos filios vendere cogere, et hi qui parum habebant, et qui in horrea multas fruges congesserant, pro necessitate vel pro pretii magnitudine Levitis decimas volebant reddere, qui non habebant partem in hereditate Judææ; sed primitiæ et decimæ erant hereditas eorum. Quod ne potestur nostrum esse, ponamus Ezræ testimonium: *Et ego cognovi, inquit, quoniam partes Levitarum non fuissent date, et fugisset unusquisque in regionem suam de Levitis, et de cantoribus, et da his qui ministrabant: et ego causam adversum magistratus, et dixi: Quare derelinquimus domum Dei? Et congregavi eos, et feci stare in stationibus suis. Et omnis Juda apportabat decimas frumenti, vini et olei in horrea, et constituimus super horrea Solum sacerdotem, et Sadoch scribam* (Noem. xiii, 10 seqq.), et cætera. Audivimus Ezræ historiam, nunc propheta verba repetamus, diligentius intuentes an prophetia historica concordent. Quando dicitur: *Revertimini ad me, et ego revertar ad vos, dicit Dominus omnipotens, quos hortatur ut redeant, perspicuum est a Domino recessisse. Et vide clementiam Domini, par pari promittit, ut in qua mensura mensi fuerint, rementiarur eis* (Math. vi, 1). Et sicut in Levitico scribitur: *Si ambulaveritis ad me perversi, et ego ambulabo contra vos furore perverso* (Lev. xvi, 27, 28). Sic et nunc populum cohortatur

(a) Hinc quoque ut voculam amovimus, eodem ms. Græcoque textu suffragantibus.

(b) Hæc verba, quod scribitur, Victorius tacet.

(c) Regim. ms., fame quotidie acti, et penuria, etc.

(d) Idipsum invenies in Lexico pentaglotto, ubi radix *קבל* Caba, sive Ceba, significat *facit, inficit, conficit, afficit*. Et apud Syros Colos. ii, *קבלה* *Vecebeh*, significat. Et afficit illud in cruce. Ex quo manifestum est Hieronymum calluisse linguam Chalæorum et Syrorum, quidquid velit imperitus quaestio Hieronymianarum auctor nuperus, Mart.

ad reditum, ut ipse quoque ad eos redeat. Qui non intelligentes se a Domino recessisse, impudenter interrogant: *In quo revertemur?* Et dicunt: Quando enim recessimus, ut merito redire cogamur? Dominus respondit: *Si affiget [Al. affiget] homo Deum, quia vos confingitis me?* Verbum Hebraicum, *ב* quod scribitur *האשמה* (הקבל), LXX interpretati sunt *si supplantat* pro quo Aquila, et Symmachus, et Theodolius posuerunt, *si fraudat* ut sit sensus: Si fraudat homo Deum, quia vos fraudastis [Al. fraudastis] me? Et revera secundum historiam ordinem, quia decimas et primitias Levitis populus non reddebat, **977** seipsos fraudem, dicit Dominus, suslinere, cujus ministri fame (c) coacti, et penuria templum deseruerunt. Si enim per alios visitatur in carcere, et ægrotus suscipitur, et esuriens sitiensque cibum accipit atque potatur, cur non in ministris suis ipse decimas accipiat, et si non datur, parte sua ipse privetur? (d) Hoc quod diximus *האשמה*, lingua Syrorum et Chalæorum interpretatur, *si affiget*: unde et nos ante annos plurimos ita vertimus, magis ad mysterium Dominicæ passionis, in qua homines crucifixerunt Deum, quam ad decimas ac primitias (e) (quibus visitatur in carcere, et ægrotus suscipitur, et esuriens sitiensque cibum accipit, atque potatur) scripta referentes. Quærat prudens lector quomodo nostra interpretatio cum his congruat, quæ sequuntur: *In decimis et primitiis, et videat an possimus hæc dicere: Ut me affigeretis cruci: ut sceleratas manus injiceretis Deo vestro, multarum ante rerum meditatione fecistis, subtrahendo decimas et primitias, non dico sacerdotibus meis et Levitis, sed mihi, qui eas per Moysen jussi dari [Al. dare] (Exod. xxxii).* Hoc de verbo una a nobis dictum sit, lectoris arbitrio intelligentiæ iudicium relinquendum; nunc sequamur ordinem prophetiam. Quia mihi non reddidistis decimas et primitias, idcirco in fame et penuria maledixi estis, et vos me supplantastis, sive fraudastis atque privatistis, gens tota *pro gente, quæ in Hebraico scribitur* *גוים* (גוים), *annum* (f) Septuaginta interpretati sunt *εἰς*: pro *εἰς*. Et est sensus. Ecce annus expletus est, et nihil in meos thesauros, sed in vestra horrea comportastis: Et pro decimis et primitivis [Al. primitiis], quæ parva erant, si a vobis duretur, ubertatem possessionum vestrarum, et omnem frugum abundantiam perdidistis. Ut autem sciatis, hæc hoc irascentem perfectum, quia fraudastis me parte mea, hortor vos, atque commoneo, ut inferalis decimas in hor-

(e) Malim utique ad ejusdem ms. fidem, tribus versibus, quos parentesis inclusimus, hinc amotis, utpote qui orationis rectam perturbant seriem, videnturque omnino scribarum errore totidem verbis ex paulo superiori contextu repetiti, continuo legis ad decimas et primitias, quæ sunt scripta referentes.

(f) Liqueat et Græcorum vocem *εἰς*, et *εἰς*, similitudine, non ipso LXX interpretes falsos in interpretando esse, qui *εἰς* legerint pro *εἰς*, quæ due voces inter se immane differunt: sed potius Græci codicis descriprores *εἰς* pro *εἰς*; perperam posuissent.

rea, hoc est, in thesauro templi, et habeant sacerdotes atque Levitæ, qui mihi ministrant, cibos: et **978** probate me, si non tantas pluvias effundero, ut cataractæ cali apertæ esse credantur. *Et effundam vobis benedictionem usque ad abundantiam.* Verbum effusionis, nomen largitatis ostendit. Sed fieri potest ut agros irrigantibus pluvias, sit quidem fertilitas; verum aut (a) locusta aut bruchus, aut eruga aut eruca destruant, et labores hominum pereant; propterea jungit et dicit: *Et increpabo pro vobis devorantem*, locustam videlicet, et reliqua quæ diximus: et non corrumpet fructum terræ vestræ. Vinea quoque implebit torcularia, et cuncta per circuitum nationes mirabuntur fertilitatem terræ vestre, intantum ut omnes in ea habitare desiderent, et abundantia rerum omnium cunctis gentibus sitis exemplo. Quod de decimis primitiisque diximus, quæ olim dabantur a populo sacerdotibus ac Levitis, in Ecclesiæ quoque populis intelligite, quibus præceptum est, non solum decimas dare et primitias; sed et vendere omnia quæ habent, et dare pauperibus, et sequi Dominum Salvatorem (Math. xx, et Marc. x). Quod si facere nolumus, saltem Judæorum imitemur exordia, ut pauperibus partem demus ex toto, et sacerdotibus ac Levitis honorem debitum deferamus. Unde dicit et Apostolus: *Honora viduas, quæ vere viduæ sunt* (I Tim. v, 3); et presbyterum duplici honore honorandum, maxime qui laborat in verbo et doctrina Dei. Quod qui non fecerit, Deum fraudare et supplantare convincitur, et maledictus ei in penuria rerum omnium: ut qui parce severit, parce et metat: et qui in benedictione seminaverit, in benedictionibus fructus colligat abundanter (II Cor. ix, 6). Si quando fames et penuria, et rerum omnium egestas opprimunt mundum: sciamus hoc ex Dei ira descendere, qui in pauperibus, si non accipiant eleemosynam, fraudari se loquitur, et sua portione (Al. possessione) privari. Possumus decimas et primitias et sic interpretari: Si quis doctus et eruditus in Lege (Al. legem) Dei, potest cæteros erudire, non debet suæ assignare prudentiæ, ingenioque quod possidet: sed gratias agat **979** primum Deo, qui cuncta largitur; deinde sacerdotibus ejus ac magistris, a quibus doctus est. Si enim non egerit gratias, sed sibi scientiam vindicaverit, in penuria maledicetur. Quod si intelligens largitorum Deum, et his agens gratias, per quos a Deo eruditus est, humiliaverit se, et in horreum Dei intulerit cibos, hoc est, Scripturæ sancta alimenta in Ecclesiæ populis ministraverit: statim aperientur supra eum cataractæ cœli, et effundetur pluvia spiritualis, et mandabit Deus nubibus suis, ut pluant super eum imbrem, et abundantia rerum omnium perfueret, et increpabit etiam pro eo devorantem, contrarias scilicet fortitudines, et labor ipsius afferet fructum, et consequetur illud quod scriptum est: *Beatus qui in aures*

(a) Concinis fere et brevis in Regin. ms, aut locusta veniat, aut bruchus, aut eruca, et labores hominum, etc.

loquitur audientium (Eccl. xxv). Levabit quoque oculos suos, et videbit regiones, quoniam jam albæ sunt ad metendum (Joan. iv); et colliget fructus in vitam æternam. Nec erit sterilis vinea in agro ejus, ille qui dicit in Evangelio: *Ego sum vitis* (Joan. xv, 1). Et qui loquitur per prophetam: *Ego te plantavi vineam frugiferam, omnem veram* (Jer. ii, 21); et tantam (per humilitatis confessionem, et gratiarum actionem in Deum, ac magistros Ecclesiæ ejus) beatitudinem consequetur ut omnes beatum illum dicant gentes, et in terra ejus atque doctrina habitare desiderent, qui illum in Ecclesiâ audierint disputantem.

(Vers. 43, seqq.) *Invaluerunt super me verba vestra, dicit Dominus, et dixistis: quid locuti sumus contra te? Dixistis, vanus est qui servit Deo, et quod emolumentum, quia custodivimus præcepta ejus, et quia ambulavimus tristes coram Domino exercituum? Ergo nunc beatos dicimus arrogantes, siquidem edificati sunt facientes impietatem: et tentaverunt Deum, et salvi facti sunt. LXX: Ingravastis super me verba vestra, dicit Dominus. Et dixistis, in quo locuti sumus contra te? Et dixistis, vanus est qui servit Deo: et quid amplius, quia custodivimus mandata ejus, et quia ambulavimus supplices ante faciem Domini omnipotentis? Et nunc nos beatos dicimus alienos, et ædificantur omnes qui faciunt iniquitatem, et restiterunt Deo, et salvi facti sunt.* Prius dixerat: Laborare fecistis Dominum in sermonibus vestris, ut dixistis, in quo eum fecimus laborare? In eo cum **980** diceretis: Omnis qui facit malum, bonus est in conspectu Domini, et tales ei placent: aut certe ubi est Deus iudicii? nunc idem plenus repetit: Populus enim qui de Babylone reversus videbatur Dei habere notitiam, et observare legem, et intelligere peccatum suum, et pro peccato offerre victimas, decimas reddere, observare sabbatum, et cætera quæ Dei Legæ præcepta sunt, cernens cunctas in circuitu nationes rebus omnibus abundare, se in penuria, et fame, et miseria constitutum, scandalizabat ad singula, atque dicebat: Quid mihi prodest, quia unum et verum Deum colo, abominor idola, et compunctus conscientia delictorum, ante Deum tristis incedo? Quem locum ut supra diximus, septuagesimus et secundus Psalmus plenus latiusque prosequitur. Unde propheta, qui est medicus spiritualis, medetur cunctis vulneribus, et verba blasphemie in Creatorem recidere contestatur, et dicit ex persona Dei: *Invaluerunt super me verba vestra, sive ingravata sunt: et enim juxta Zachariam, iniquitas sedet super talentum plumbi* (Zach. v); et quod contra Deum dicitur, gravi blasphemiarum mole deprimitur. Qui non intelligentes verba gravissima, et blasphemiam suam, interrogant, quid locuti sumus contra te? Quibus respondit Dominus: Dixistis: Vanus est qui servit Deo, et quod emolumentum, quia custodivimus præcepta ejus? In præ-

senti sæculo mercedem pro Dei exigant servitute, A ideo non recipiunt. Et quia ambulavimus tristes coram Domino, juxta illud quod scriptum est in Psalmis: *Tota die tristis ingrediebar* (Psal. xxxviii, 7). Beatos igitur dicimus arrogantes, qui superbiter contra Deum, et impia blasphemiarum verba jaculantur. Si quidem edificati sunt, et post scelera atque blasphemias prosperis omnibus perfruuntur. Tentaverunt Deum, sive resisterunt Deo, et salvi facti sunt. Salutem, felicitatem præsentis sæculi putant: et ideo decipiuntur erroribus. Hæc et de hereticis Marcione et Valentino, et cæteris qui velut non recipiant Testamentum, et contra Creatorem mundi loquuntur, intelligere possumus, quod proficiant in impietate sua, et multos sceleris socios habeant: (a) ad quos scandalizati, **981** qui in Ecclesiâ perseverant, et ignorantes causas iudicii Dei, propheta verba contextant.

(Vers. 16.) *Tunc locuti sunt timentes Deum* (Vulg. Dominum), unusquisque cum proximo suo. LXX: *Hæc locuti sunt, qui timent Dominum, unusquisque ad proximum suum.* Juxta Hebræos ita intelligendum est: illis de Dei iudicio blasphemantibus, qui timent Deum ad invicem sunt locuti, quod retributio honorum vel malorum, non sit in presenti et brevi sæculo, sed in futuro et æterno; et quod homo non possit Dei scire iudicia, et de illius æquitate ac justitia disputare; et cætera quæ debet justus cum justo loqui. Nec dixit, quæ sint locuti; sed ex eo quod intulit: *Tunc locuti sunt timentes Deum, unusquisque cum proximo suo*, intelligere debemus ea locutos timentes Deum, quæ omnium Scripturarum vocibus continentur. Juxta LXX vero *ἐξέπερον* legendum, et pressa voce, ut dicamus: Hæc sunt locuti, qui timent Dominum, unusquisque ad proximum suum: hoc est, qui frustra jactitant et dicunt, quod emolumentum, quia custodivimus præcepta ejus, et ambulavimus tristes coram Domino? Si enim timerent Dominum, ista non dicerent.

(Vers. 17, 18.) *Et attendit Dominus, et audivit et scriptus est liber monumenti coram eo timentibus Dominum, et cogitantibus nomen ejus. Et erunt mihi, ait Dominus exercituum, in die qua ego facio, in peculium, et parcam eis, sicut parcat vir filio suo servienti sibi. Et convertimini, et videbitis quid sit inter justum, et impium: et inter servientem Deo, et non servientem ei. LXX: Et attendit Dominus, et audivit, et scripsit librum monumenti in conspectu suo his qui timent Dominum, et qui reverentur [Al. et verentur] nomen ejus. Et erunt mihi, dicit Dominus omnipotens.*

(a) Regine ms., a quibus scandalizati; et paulo post, Propheta verba contextit.

(b) Sic habent et mss. nostri, et Græcus archetypus, ἐπιπροφῆσει. Antea erat, convertat. In Hebræo quoque convertimini Martian. pro convertimini legerat.

(c) Mss. nostri, Sogolla, hic itaque alibi. Conferendus porro ipse Hieronymus in Math. cap. vi ad versic. Panem nostrum supersubstantialem: ubi, consideravimus, inquit, in Hebræo, et ὑβικωτικὸν LXX

in die qua ego facio, in acquisitionem, et eligam eos sicut eligit homo filium suum qui servit ei: et (b) convertimini, et videbitis quid sit inter justum, et iniquum, et inter servientem Deo, et eum qui non servit ei. Hæc justis loquentibus, et timentibus Deum, singulis cum proximo suo, qui verba blasphemie, nec audire volvere **982** nec dicere, attendit Dominum et audivit, et scriptus est liber monumenti coram eo, timentibus, et cogitantibus nomen ejus: ut cum dies iudicii venerit, reddat et blasphemantibus penas, et timentibus præmia. Liber autem scriptus est, de quo in Daniele legitur: *Throni positi sunt, et libri aperti sunt* (Dan. vii, 10). Et erunt Domino exercituum in peculium timentes Dorium, in die qua iudicii tempus adveniet. Pro peculio in Hebræo legitur (c) *סגולה* (7122), quod Aquila *περιουσιον*, et cæteri *περιουσιον* interpretati sunt. Timentes igitur Dominum, qui locuti sunt cum proximo suo, et ad verba blasphemie responderunt, erunt in die iudicii in peculium, et parcat eis: quia omnis homo sub peccato. Sive eligit eos, sicut eligere solet homo filium suum servientem sibi. In quo duplex affectus est, et pietatis in filium, et servitius in famulum. Et tunc qui nunc blasphematis et dicitis: *Quod emolumentum, quia custodivimus præcepta ejus, et ambulavimus tristes coram Domino?* (d) ex illorum electione et beatitudine, et vestram miseriam cognoscetis, et versi in penitentiam, videbitis quid sit inter justum et impium, et inter servientem Deo, et non servientem ei.

(Cap. IV.—Vers. 1 seqq.) *Ecce enim dies veniet, succensa quasi caminus, et erunt omnes superbi, et omnes facientes impietatem, stipula: et inflammabit eos dies veniens, dicit Dominus exercituum, quæ non relinquet eis radicem et germem. Et orietur vobis timentibus nomen meum sol justitiæ, et sanitas in pennis ejus, et egredietur, et salietis sicut vituli de armento. Et calcabitis impios cum fuerint cinis sub planta pedum vestrorum, in die qua ego facio, dicit Dominus exercituum. LXX: Quia ecce dies venit ardens sicut citharus, et comburet eos, et erunt omnes alienigenæ, et universi qui faciunt iniquitatem, stipula: succedent eos dies veniens, dicit Dominus omnipotens, et non relinquetur in eis radix: neque ramus. Et orietur vobis qui timetis nomen meum sol justitiæ, et sanitas in pennis ejus et egredietur, et salietis sicut vituli de vinculis relaxati, et **983** calcabitur iniquus, et erunt cinis subter [Al. inter] pedes vestros, in die qua ego facio, dicit Dominus omnipotens.* Quia laborare me fecerunt impii in sermonibus suis, et dixerunt:

περιουσιον expresserunt, nos invenimus Sogolla (mss. Sogolla) quod Symmachus *ἐξέπερον*, id est, præcipuum, vel egregium translati, licet in quodam loco, peculiare, interpretatus sit, etc.

(d) Retinuit Martianus, et illorum electionem, et beatitudinem, minus recte, et contra mss. fidem, juxta quos locum Victorius antea emendaverat. Unus insuper et nostris, et vestra miseriam legit, pro vestram miseriam.

Omnis qui facit malum, bonus est in conspectu Domini, et tales ei placent: et vana est qui servit Deo: et, quod emolumentum, quia custodivimus præcepta ejus, et ambulavimus tristes coram Domino exercituum (Sap. II, in fin.)? Et adversum coram verba temeraria locuti sunt timentes Deum, et unusquisque cum suo proximo contulerunt ea quæ ad timorem Dei pertinent: attendit Dominus et audivit, et scriptus est liber monumenti his qui timent Dominum, et cogitant nomen ejus, et cum dies venerit, habere se eos in peculium pollicetur, et parcere eis sicut parit homo filio suo servienti sibi, pleniusque inculcat, et dicit: *Ecce dies veniet, id est, dies iudicii, qua sanctis lux erit, et peccatoribus tenebræ; et ipsa dies erit successa quasi caminus, sive cibus, ut omnes impij vertantur in stipulam, et camini crementur ardoribus. Cumque eos inflammaverit atque combusserit non relinquet in eis ullam radicem et germen malitiae. Hoc de impiis qui in die iudicii sint passuri. E contrario dicitur quid timentibus nomen Dei eveniet: Et orientur vobis timentibus nomen meum sicut iustitiæ: qui [Al. quia] vera omnia iudicabit: et nec bona nec mala, nec virtutes, nec vitia latere patietur. Et sanitas erit in penis ejus, ut sanatos per penitentiam portet in humeris suis, iuxta id quod in Deuteronomio scriptum est: *Expandens alas suas suscepit eos, et in humeris suis portavit illos* (Deut. xxii, 11). Tunc egredientur qui nunc sæculo quasi carcere sunt inclusi, et salient quasi vituli de armento, sive quasi vituli de vinculis liberati. Unde Apostolus dicit: *Cupio dissolvi, et esse cum Christo* (Philip. I, 23), ut egrediatur et saliat sicut vitulus de vinculis liberatus, et sicut victima Domini. Nec hoc lætitiæ die contentus est; sed calcabit impios, cum fuerint cinis. Unde et ad justos fit imprecatio: *Deus autem conterat [Al. conteret] Satanam sub pedibus vestris velociter* (Rom. xvi, 20). Abraham locutus est ad Dominum, comparatione divinæ 984 majestatis cinerem esse se sentiens: *Ego sum terra et cinis* (Gen. xviii, 27); et propterea videbit solem iustitiae, et requiescet inter meritum ejus ceteros, atque ipso portante ad caelestia sublevaritur. Qui vero per superbia radicem, et germen devorans flamma consumet et comburet, et timentibus Dominum orientur sol iustitiæ, et sanitas*

(a) Verba. LXX similiter, quæ passim alibi, hic quoque mss. codicum suppedit, ut pote necessaria, sufficiens.

(b) Geribus duodecimi sæculi scriptor, in lib. de corrupto Ecclesiæ statu, a Balasio editus in Miscell. ex hoc Hieronymi testimonio quod ad finem usque libri recitat, S. Doctorem inter præcipuos illius

A in penis ejus. Igitur memento legis Moysi servi mei, quam ei dedi in monte Oreb, qui est Sina, ad omnem Israel præcepta et iudicia. Dicente autem Apostolo: *Scimus quia lex spiritualis est* (Rom. vii, 14): et beato David: *Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua* (Ps. cxviii, 18): et quia spiritualiter omnes ecclesie manna comedebant, et universus populus Israel de eadem spirituali, et sequente eos hibeant petra, petra autem erat Christus (1 Cor. x, 3, 4): qui credunt in Christo, spiritualiter debent legis præcepta servare, quæ dedit in oreb (ררר), quod interpretatur, *siccitas*, per quam omnium vitiorum humor excoquitur, et ad radios solis iustitiæ, libidinis rheuma siccat. Locutus est autem Dominus ad universum Israel, qui sensu cernit Deum, et de quibus in Evangelio dicitur: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (Matt. v, 8).

(Vers. 5, 6.) *Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam antequam veniat dies Domini magnus et horribilis: et convertet cor patrum ad filios, et cor filiorum ad patres eorum: ne forte veniam et percutiam terram anathemate. LXX: Ecce ego mittam vobis Eliam Thebiten, antequam veniat dies Domini magna et illustris: qui convertet cor patris ad filium, et cor hominis ad proximum suum; ne forte veniens percutiam terram penitus.* Post Moysen (cujus mandata (b) spiritualiter docuimus esse servanda) Eliam dicit esse mittendum: in Moysen, Legem, in Eliam, 985 prophetam significans, dicente Abraham ad quemdam divitem purpuratum: *Habent Moysen et prophetas, illos audiant* (Luc. xvi, 29). Et Dominus alique Saluator transfiguratus in monte, loquentes secum habebat Moysen et Eliam in candidis vestibus, qui et dicebant ei quæ passurus esset in Jerusalem (Marc. ix): Lex enim et omnis prophetarum chorus Christi prædical passionem. Igitur antequam veniat dies iudicii, et percutiat Dominus terram anathemate, sive omnino, vel subito, ut LXX transtulerunt: hoc enim significat ἀπόλη, mittet Dominus in Eliam qui interpretatur, *Deus meus*, et est de oppido Thebiti, quod conversionem, et penitentiam sonat) omnem prophetarum chorum, qui convertat cor patrum ad filios, Abraham, videlicet Isaac et Jacob, et omnium patriarcharum, ut credant posteri eorum in Dominum Salvatorem, in quem et illi crediderunt: *Abraham enim vidit diem Domini, et lætatur est* (Joan. vii, 56) sive cor patris ad filium, id est, 986 cor Dei ad omnem, qui spiritum adoptionis acceperit. Et cor filiorum ad patres eorum, ut Judæi et Christiani, qui nunc inter se discrepant, pari in Christum religionem consentiant. Unde dicitur ad apostolos, qui seminarium in toto orbe Evangelii

sententia assertores facit, qui Moysen et Eliam duos in die Domini designatos lætos futuros, et ad Antichristo pugnaturos, interpretantur. Notum vero per hoc quod alios Petros de Eliam et Enoch intelligere. hic interim specialiter, haud bene pro spiritualiter legit.

proderunt: *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii* (Ps. xlv, 17). Si enim Elias non cor patrum ad filios ante converterit, et cor filiorum ad patres eorum, cum venerit dies magnus et horribilis (magnus sanctis, horribilis peccatoribus), percutiet verus et justus judex, non eorum, nec eos qui versantur in celo: sed terram anathemate, qui faciunt

A opera terrena. Judæi, et judaizantes hæretici ante ἡλεπόμενον suum Eliam putant esse venturum, et restitutum omniam. Unde et Christo in Evangelio proponitur quæstio: *Quid quod Pharisæi dicunt, quod Elias venietus est?* Quibus ille respondit: *Elias quidem veniet, et si creditis, jam venit* (Mar. ix, 10, 12), in Elia Joannem intelligens.

ERUDITIONIS HIERONYMIANÆ

DEFENSIO

ADVERSUS J. CLERICUM,

A DOMNO JOANNE MARTIANÆO ELUCUBRATA,

ET COMMENTARIIS IN PROPHETAS SUBJUNCTA.

ADMONITIO.

Innocentia defensio, ut ait egregius orator, sæpe multorum improbitas interclusa respirat; neque veritas valet apud plures, cum ex omni loco repulsa vi et gratia, locum ubi consistat, reperire non potest. Hæc ego nequaquam pertinui incommoda, doctoris maximi nunc causam dicturam adversus Joannem Clericum, apertum Ecclesiæ Catholicæ hostem, sanctorum patrum contemptorem, Christi Dei latentem inimicum, infensumque Israelis omnino. Quæ enim eruditiorum et maxime fidelium non moveant convictionem Quæstionum Hieronymianarum quibus viri peritissimi errore tumens hæreticus insecutus est sanctum, et immortalæ illud ingenium? Quis ferali dicitur virum summum in ipse læsi ab infimo clerico? atque interpretum sacrorum Bibliorum suis numeris absolutum contentum proclac ab invicendo et sophista verbo? Hoc sane nec animo Catonis mihi ferendum est, nec Ciceronis stomacho, quippe nihil antiquius quam ut nomen Hieronymi summo semper in honore sit; neque aliquis imperitiae subeat notam propter hominem, qui in ipse Mincovan docet. Tanta igitur cause cum summa voluntate, et expectatione quam plurimum sodalium et omnium honorum actor accedo, non ut augeam invidiam scriptoris hæretici vita atque libris omnium jam opinione damnatis; sed ut succurram Hieronymiane laudi et existimationi quam omnibus ex partibus violare ac corrumpere pertentavit loquax ille criticus. Equidem, ut de me confitear, cum multe mihi a Joanne Clerico calumniae et illi insidiae facte sint: nunquam tamen necesse tantum me expectatio accusationis mee et iudicium eruditiorum potest commovere, quantum istius nefariæ expostulationis, rixæ, calumniæ et insidiæ, quæ uno tempore Hieronymo et Operum ejusdem editioni nostræ nove facere conatur. Verum hoc nobis percommode cadit, quod cum incredibili ejus audacia singularis stultitia conjuncta est. Nam ut apertus in oppugnanda summorum virorum (Originem dico, et Hieronymum) existimatione fuit: sic in spe faciendi miraculum sui et admirationem obtinendi perspicua sua consilia, constatque omnibus fecit. Neque vero antiquorum studia et eruditionem pro nihilo duxisse contentus, audent insuper impetorem tendere in republica litteraria libertati publice scriptum proficere. «Videor mihi, inquit non mecum, aut aliorum, qui nominaliter læcessi sunt; sed non exigue, nec spernende partis humani generis causam dicere. Agunt enim hic jura naturæ humane, agitur communis totius republicæ litterariæ libertas; quæ violantur atque opprimuntur ab iis qui ab aliquot sæculis consueverunt a litterarum studiis nullo modo posse in dubium revocari quod sanxerunt consensus et auctoritas priorum ætatum.» etc. Quæst. 3 pag. 46.

Ad deiciendum iaque jaculantem et arrogantiam ficti hujusmodi vindicis libertatis, mendacia ejus imperitiamque in medium profert: et cum ipsum nunquam animi sui pernicitæ, ego saltem certam hæc defensione rationes ejus, et opinionem falsam eruditionis quam copia librorum editorum sibi fecit apud multos imperitos. Postquam vero nomen sapientis ac eruditi assertum fuerit Hieronymo;

B pedem iterum conformam cum critico nostro, ut doceam cum omnino fuisse desitutum iudicio, fide, diligentia et scientia in oppugnanda editione nostra Parisina operum S. doctoris.

CAPUT PRIMUM.

De absoluta Hieronymi eruditione, deque imperitia singulari Joannis Clerici.

Quod erat optandum maxime ad confirmandam omni ratione eruditionem linguarum Græcæ, Latine et Hebræicæ in S. Hieronymo, id non humano consilio, sed prope divinitus datum atque oblatum hoc tempore nobis videtur. Invenit enim jam opinio Ecclesiæ Deperitiosa quod simplices quosdam catholicos ac linguarum Orientalium rudes imperitiosque. Hieronymum esse se non satis calluisse sermonem Græcum vel Hebræicum, sed semper Græcæ et Judæicæ usum esse familiarissimè interpretibus quorum epe ex parte didicerat ipsorum idioma, et ea quæ in commentariis suis, præsentibus amicis et posteris, nobis tradere curavit. Indoctam hujusmodi opinionem et iniquam suspicionem ex hominum animo evellere tentaveram annotationibus quamplurimis et commentario singulari in librum Hebræorum Nominum; sed nunc Joannes Clericus, vir et oratione insanivus et minime moderatus, officium meum vehementius et studium etiam fregit quodammodo: spoliavit enim disputationem nostram suo decore, imbecillamque reddere speravit, quod præfractæ negare ausus sit perfectam fuisse in Hieronymo linguarum peritiam. Ad hoc itaque hominem cum suis questionibus Hieronymianis, in quo reconciliare existimationem Hieronymi si forte amissam, redire in gratiam cum studiosis amicis, satisficere possum remissa atque benevolens. De quo si lectores prudentes severe, religiosè judicaverint, auctoritas eruditioris absolute, quæ in Hieronymo remanere debet, hæretici imperitiae autem argumenta et indicia in Clerico nostro perpetuum delixæ manebunt.

§ 1. De Græcæ eruditione S. Hieronymi.

Sermonis Græcorum notitiam invidit Hieronymo, loannes Clericus, propter nonnulla verba Chronici, et libri Loocorum Eusebiani, quæ, quantum minime obscura, evertit Hieronymus interpretatione sua, non Latine convertit; si hoc concedimus manserunt stomacho clericorum, et Josepho Scailgero petulantè et præter decorem insultanti ceteris omnibus scriptoribus. Sed pergamus ad argumenta quibus summi viri illi Hieronymum impugnant, et linguæ Græcæ peritiam in eo mediocrem, vel nullam fuisse contendunt.

1. Ne inquirenda sint, inquit Clericus, neve ab iis non quærerent, incredibilia videntur quæ sunt nobis dicenda, nonnulla hic subijciemus exempla, nam omnia colligere longum esset; sed ea seligimus, ex quibus manifesta liquet, non esse temerere idendum Hieronymo Græcæ veritatis. Sane, inquit, Scailger, si quis hodie ita, ut fecit Hieronymus, Græcæ veritatis, non dico ab alienis, sed ut Actæon a suis canibus mordicus discreperet. Nos particula interferemus aliquot periodos præteriti Eusebiani in Chronico Canonem, subjecta versione Scailgeri